

مجموعه گفتارهای علمی اخلاقی

حضرت آیت الله یثربی دامت برکاته

به سوی معرفت

تفسیر آیات ولایت و امامت

بی پرده تا خدا

این است سید الشهداء علیه السلام

۳۱ مرداد ۱۳۸۶

۸ شعبان ۱۴۲۸

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

« الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله الطاهرين ولعنة الله على أعدائهم أجمعين » .

قال الله الحكيم في محكم كتابه :

﴿ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴾^(۱).

یا اینکه نسبت به مردم [پیامبر و خاندانش علیهم السلام] بر آنچه خداوند از فضلش به آنان بخشیده است حسد می‌ورزند؟! ما به آل ابراهیم علیهم السلام، کتاب و حکمت دادیم و حکومت عظیمی در اختیار آنها قرار دادیم.

چکیده سخن :

در جلسه گذشته به مناسبت ولادت سید الشهدا علیه السلام، حدیث قدسی معروف به لوح را قرائت نمودیم؛ همچنین بیان کردیم که این روایت به لحاظ سند صحیح می‌باشد و مشایخ ثلاثه شیعه^(۲) و سایر علماء آن را در کتب خود ذکر

۱- سورة نساء، آیه ۵۴.

۲- یعنی ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی (م ۳۲۹ هـ ق)، شیخ صدوق محمد بن علی بن بابویه قمی (م ۳۸۱) و شیخ الطایفه محمد بن حسن طوسی (م ۴۶۰).

نموده‌اند. و نیز فرازهایی از حدیث لوح را، که مرتبط با فضایل و مکارم سید الشهداء علیه السلام بود، مختصری شرح و توضیح دادیم. در این روایت خداوند متعال درباره فضایل حضرت ابا عبدالله علیه السلام می‌فرماید:

« وجعلتُ حسيناً خازنٌ وحیی وأكرمتُهُ بالشهادة وختمتُ له بالسعادة فهو أفضل من استشهد وأرفع الشهداء درجة، جعلت كلمتي التامة معه وحجتي البالغة عنده بعترته أثيب وأعاقب ... »^(۱).

حسین علیه السلام را گنجینه دار (کلید دار) وحی قرار دادم. او را با شهادت کرامت بخشیدم و حیات دنیوی او را با سعادت ختم نمودم. او والاترین شهید است و بالاترین مرتبه شهدا را دارا است. کلمه تامه من با اوست و حجّت بالغه من نزد اوست و به وسیله فرزندان او [امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم] پاداش و کیفر می‌دهم ....

و نیز دانستیم که در این روایت شریفه، هشت فضیلت برای حضرت ابا عبدالله علیه السلام ذکر شده است که عبارت است از:

۱ - خازن وحی الهی؛ ۲ - تکریم ایشان با شهادت؛ ۳ - ختم حیات ایشان با سعادت؛ ۴ - والاترین شهید؛ ۵ - دارای بالاترین رتبه در نزد شهدا؛ ۶ - همراه بودن کلمه الله با ایشان؛ ۷ - بودن حجّت بالغه خداوند نزد ایشان؛ ۸ - پاداش و کیفر به وسیله فرزندان حضرت.

در این مختصر قصد داریم تا به یاری خداوند و عنایت اهل بیت علیهم السلام به

۱- کافی، جلد ۱ صفحه ۵۲۸.

شرح گوشه‌ای از فضایل و مکارم حضرت اباعبدالله علیه السلام بپردازیم.

سید الشهداء، خازن وحی الهی:

یکی از ویژگیهای سید الشهداء علیه السلام این است که ایشان گنجینه‌دار وحی الهی است، و همانطور که قبلاً بیان کردیم، منظور از وحی، تنها وحیی نیست که بر پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده است؛ بلکه ایشان خازن گنجینه و نگهدارنده همه وحیی است که بر تمام انبیاء گذشته نازل شده است. وحیی که از حضرت آدم علیه السلام با ﴿عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾^(۱) آغاز شد و با نبوت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله و سلم با ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾^(۲) به پایان رسید.

با توجه به این ویژگی سید الشهداء علیه السلام، معنای فرازهای آغازین زیارت وارث برای ما روشن می‌گردد و می‌فهمیم که چگونه سید الشهداء علیه السلام وارث تمام انبیاء گذشته علیهم السلام می‌باشند و آنچه از آنها به ارث برده‌اند چیست.

تکریم سید الشهداء علیه السلام با شهادت:

تکریم سید الشهداء علیه السلام با شهادت، فضیلت دیگری است که خداوند متعال برای ابا عبدالله علیه السلام بر می‌شمرد. خداوند متعال به خاطر دستیابی سید الشهداء علیه السلام به این مقام (شهادت) امتیازاتی به ایشان عنایت فرموده است که عبارت‌اند از:

۱- سوره بقره، آیه ۳۱.

۲- سوره نجم، آیه ۱۰.

۱ - شفا در تربت ایشان؛ ۲ - استجابت دعا زیر گنبدشان؛ ۳ - برگزیده شدن ائمه اطهار علیهم السلام از نسل و فرزندان ایشان؛ ۴ - روزهایی را که زائران در راه زیارت ایشان سپری می‌نمایند از عمر آنان به شمار نمی‌رود^(۱).

در روایتی آمده است که تمام فرشتگان از خداوند متعال درخواست می‌نمایند تا به آنان اجازه داده شود که به زیارت سید الشهداء علیه السلام بروند^(۲) این مطلب مؤید امتیاز ویژه و منحصر به فرد سید الشهداء علیه السلام است؛ زیرا کسانی که مقام عالی را درک کرده‌اند هرگز آرزو نمی‌کنند که به مرحله پایین و پست نزول کنند. اینکه موجوداتی، در مقام علیین و در مرتبه اعلی، از خداوند متعال تقاضای نزول بر زمین را بکنند و به زیارت سید الشهداء علیه السلام مشرف شوند، می‌فهماند که خون سید الشهداء علیه السلام به آن مکان، علو و اعتبار ویژه‌ای داده است و آن قطعه از زمین کربلا، هر چند در این کره خاکی جای گرفته است، اما در حقیقت پاره‌ای از عرش الهی است و خداوند متعال به برکت خون سید الشهداء علیه السلام به آن مکان قداست و شرافت خاصی عطا نموده است.

سید الشهداء علیه السلام کلمه تامه الهیه:

فضیلت دیگری که در حدیث لوح برای ابا عبدالله علیه السلام ذکر شده است این

۱- امالی طوسی، صفحه ۳۱۷.

۲- قال الصادق علیه السلام: ليس من مَلَكٍ في السموات إلا وهم يسألون الله عز وجل أن يأذن لهم في زيارة قبر الحسين علیه السلام، ففوج ينزل وفوج يعرج (كامل الزيارات باب ۳۹ حدیث ۱).

است که ایشان کلمه تامه الهی هستند. برای فهم عمیق این فضیلت لازم است توضیح کاملی درباره کلمه تامه الهیه ارائه شود.

حضرت عیسیٰ علیه السلام کلمه الله:

تنها پیامبری که در تمام قرآن از او با عنوان «کلمه الله» نام برده شده است حضرت عیسیٰ علیه السلام می باشد.

خداوند متعال در قرآن می فرماید:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾^(۱).

ای مریم! خداوند تو را به کلمه‌ای [= وجود با عظمتی] از طرف خودش بشارت می دهد که نامش مسیح، عیسی پسر مریم است، در حالی که در این جهان، صاحب شخصیت خواهد بود و از مقربان الهی است.

تقسیمات کلام الهی:

کلام الهی در یک تقسیم بندی ابتدایی به دو قسم تقسیم می گردد؛ کلمه شفاهی و کلمه کتبی. کلمه شفاهی سخنی است که از زبان صادر می شود و کلمه کتبی آن چیزی است که به وسیله قلم بر روی کاغذ نقش می بندد. و در یک

۱-سوره آل عمران، آیه ۴۵.

تقسیم بندی دیگر کلمات خداوند متعال به «کلمات تشریحی و تکوینی» تقسیم می‌گردد؛ وحی و قرآن کریم از کلمات تشریحی خداوند هستند و حضرت عیسی علیه السلام از کلمات تکوینی الهی می‌باشد.

دستیابی به مقام اذن:

وقتی سخن از کلمه الله به طور مطلق و کلمه الله تکوینی یعنی حضرت عیسی علیه السلام به میان می‌آید این سؤال به ذهن خطور می‌کند که چگونه یک فرد می‌تواند کلمه الله تکوینی گردد؟ و به عبارت دیگر حضرت عیسی علیه السلام چگونه از کلمات تکوینی خداوند گردید؟

با تأمل و دقت در آیاتی که در مورد حضرت عیسی علیه السلام در قرآن کریم وجود دارد می‌توان پاسخ این پرسش را به دست آورد. در این رابطه خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾^(۱).

و [او را به عنوان] رسول و فرستاده به سوی بنی اسرائیل [قرار داده که به آنها می‌گوید:] من نشانه‌ای از طرف پروردگار شما، برایتان

۱-سوره آل عمران، آیه ۴۹.

آورده‌ام، من از گل، چیزی به شکل پرنده می‌سازم؛ سپس در آن می‌دمم و به فرمان خدا، پرنده‌ای می‌گردد، و به اذن خدا کور مادر زاد و مبتلایان به برص [= پیسی] را بهبودی می‌بخشم، و مردگان را به اذن خدا زنده می‌کنم و از آنچه می‌خورید و در خانه‌های خود ذخیره می‌کنید، به شما خبر می‌دهم، مسلماً در اینها نشانه‌ای برای شماست اگر ایمان داشته باشید.

حضرت عیسی علیه السلام در پرتوی دسترسی به مقام اذن، کلمه تکوینی خداوند شد. بسیاری از انسانها می‌توانند مجسمه بسازند، ولی کدام یک از آنان اگر در مجسمه بدمند آن را به حرکت در می‌آورند؟! افراد بسیاری درس طب می‌خوانند و پزشک حاذقی می‌شوند، اما نمی‌توانند نابینای مادر زاد را بینا کنند، اما حضرت عیسی علیه السلام با اذن الهی، در مجسمه می‌دمید و آن را جاندار می‌نمود، بیماران لا علاج را شفا می‌داد و مردگان را زنده می‌نمود.

نقل می‌کنند حضرت عیسی علیه السلام با حواریون از قبرستانی می‌گذشت، قبری را دید که در گذشته گرفتار عذاب الهی بود ولی حال آثاری از عذاب و عقاب الهی نبود و عذاب از صاحب قبر مرتفع شده بود. حضرت عیسی علیه السلام به میت خطاب فرمود:

«یا عبدالله! قم یاذن الله.»

ای بنده خدا! به اذن خدا از جای برخیز.

آن مرده زنده شد و حضرت عیسی علیه السلام از وی پرسید: «چگونه از عذاب

الهی رهایی یافتی؟» آن شخص در پاسخ گفت: «فرزندی نیکو کار دارم که به خاطر انفاق و افعال نیک او، مورد آمرزش خداوند قرار گرفتم».

مقام اذن، مقامی است که حضرت عیسی علیه السلام و حضرات معصومین علیهم السلام به این مقام دست یافته‌اند. تمام اعتبار و شرافت حضرت عیسی علیه السلام این است که کلمه تکوینی خداوند و فرستاده اوست.

﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ﴾^(۱).

عیسی بن مریم علیه السلام [فقط فرستاده خدا و کلمه اوست.

اهمیت‌ازت سید الشهدا علیهم السلام نسبت به حضرت عیسی علیه السلام:

خداوند متعال در حدیث لوح در حق سید الشهدا علیه السلام می‌فرماید:

« جعلت کلمتی التامة معه »^(۲).

کلمه تامه من با اوست.

سید الشهدا علیه السلام کلمه تامه الهیه هستند و این کلمه همیشه همراه ایشان می‌باشد. معیت و همراهی کلمه الهی با ایشان به این معناست که این دو از یکدیگر غیر قابل انفکاک هستند. و هرگز از هم جدا نمی‌شوند. نمونه‌هایی از این عدم انفکاک و جدایی‌ناپذیر بودن در روایات متعدّد و در شأن امیرالمؤمنین علیه السلام وارد شده است. در روایات آمده است که،

« عليّ مع الحقّ والحقّ مع عليّ يدور حيث ما دار »^(۳).

۱- سورة نساء، آیه ۱۷۱.

۲- کافی، جلد ۱ صفحه ۵۲۸.

۳- الفصول المختارة، صفحه ۹۷ و بحار الانوار، جلد ۱۰ صفحه ۴۴۵ و از منابع اهل تسنن ←

علی علیه السلام همراه حق است و حق همراه علی علیه السلام به هر سو که حق رود علی علیه السلام نیز به همان سو می رود.

«علی مع القرآن و القرآن مع علی...»^(۱).

علی علیه السلام به همراه قرآن است و قرآن نیز به همراه علی علیه السلام می باشد.

بین حق و امیرالمؤمنین علیه السلام و بین قرآن و امیرالمؤمنین علیه السلام دوگانگی وجود ندارد و هیچگاه بین آنها انفکاک و جدایی واقع نمی شود.

همراهی جدایی ناپذیر کلمه الله از سید الشهداء علیه السلام نخستین امتیاز ایشان نسبت به حضرت عیسی علیه السلام می باشد. امتیاز دیگر ایشان این است که اباعبدالله علیه السلام کلمه الله تامه هستند اما حضرت عیسی علیه السلام فقط کلام خداوند بودند. با توجه به این دو امتیاز، حضرت عیسی علیه السلام در مکتب سید الشهداء علیه السلام همچون کودکی دبستانی به شمار می آید که در رکاب نهمین فرزند سید الشهداء علیه السلام کمر به خدمت می بندد و در نماز به ایشان اقتدا می کند^(۲).

→ بنگرید به: الامامة والسياسة، جلد ۱ صفحه ۹۸ و تاریخ بغداد، جلد ۱۴ صفحه ۳۲۱ (با اندکی تفاوت). حدیث ۷۶۴۳ «علی مع الحق والحق مع علی ولن یفترقا حتی یردا علی الحوض».

۱- امالی طوسی، صفحه ۴۷۹، بحار الانوار، جلد ۲۲ صفحه ۴۷۶ و از منابع اهل تسنن بنگرید به مستدرک حاکم، جلد ۳ صفحه ۱۳۴ حدیث ۲۲۶/۴۶۲۸ و کنز العمال، جلد ۱۱ صفحه ۶۰۳ حدیث (۳۲۹۱۲).

۲- بحار الانوار، جلد ۲۴ صفحه ۳۲۸ و ۳۲۹ و از منابع اهل تسنن بنگرید به فتح الباری، جلد ۶ صفحه ۳۸۵ و الاصابة، جلد ۲ صفحه ۲۵۶.

عقل مقدّم دانستن مفضول بر فاضل را امری ناپسند و مذموم می‌داند^(۱). با استفاده از این حکم عقلی می‌توان دریافت که امام زمان (عجل الله فرجه الشریف) بر حضرت عیسی عليه السلام تقدّم دارند چرا که اگر حضرت عیسی عليه السلام اعلم و افضل بودند باید ایشان بر همه مقدّم باشند.

نه تنها کلمه الله از سید الشهداء عليه السلام هیچگاه جدا نمی‌گردد بلکه پا را از این فراتر باید نهاد و گفت، ایشان کلمه تامّه الهیه هستند؛ منظور از کلمه تامّه این است که هیچ عیب و نقصی در آن راه نداشته باشد، و از کمال، شمول و علوّ برخوردار باشد. تامّه، قیدی است که عیوب و نواقص را بر می‌دارد، و کلمه‌ای که دارای این قید (تام بودن) نباشد، با کلام ناقص و غیر تام سازگار می‌باشد.

معیار کلمه الله تامّه:

منظور از کلمه تامّه الهیه چیست؟ به عبارت دیگر کلمه تامّه الهیه با چه معیار و ملاکی شناخته می‌شود؟ قرآن به این سؤال پاسخ داده و می‌فرماید:

﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾^(۲).

و کلام پروردگار تو، با صدق و عدل، به حدّ تمام رسید، هیچ کس نمی‌تواند کلمات او را دگرگون سازد و او شنونده دانا است.

بر اساس این آیه تمامیت کلمه الله به دو امر وابسته می‌باشد؛

۱- به خلاف فرقه معتزله که ابن ابی الحدید معتزلی از سران مشایخ آن می‌باشد و در شرح خود بر نهج البلاغه تقدّم مفضول را بر فاضل قبول می‌کند (شرح ابن ابی الحدید جلد ۱ صفحه ۳).
 ۲- سوره انعام، آیه ۱۱۵.

۱ - دستیابی به منتهای درجهٔ صدق، یا رسیدن به مرحلهٔ بالای حکمت نظری.

۲ - دستیابی به منتهای درجهٔ عدل، یا رسیدن به مرتبهٔ بالای حکمت عملی.

نظر مفسران قرآن دربارهٔ کلمهٔ تامّه الهیّه:

مفسرین نظرات متفاوتی در مورد تام بودن کلمهٔ الله دارند^(۱)، برخی بر این نظرند که تام بودن کلام خداوند یعنی «دین اسلام» و دین مبین اسلام را مصداق کلمهٔ تامّه خداوند می‌دانند؛ زیرا از یک سو با دین اسلام کلام خداوند (کلام تشریحی) تامّ و کامل گردید و نبوّت به وسیلهٔ پیامبر اسلام ﷺ ختم شد و از سوی دیگر قرآن کریم ناسخ تمام کتب آسمانی می‌باشد و مشتمل بر تمام معارف الهیّه است.

خاتمیّت پیامبر اسلام ﷺ خود از مواردی است که نیازمند ارائهٔ دلیل و اثبات است. یکی از مواردی که مفسرین در مورد خاتمیّت رسول الله ﷺ بدان استناد می‌کنند دعای حضرت ابراهیم و اسماعیل علیهم السلام در هنگام تجدید بنای کعبه است که قرآن به آن اشاره کرده است^(۲).

۱- برای آگاهی بیشتر نگاه کنید به تفسیر المیزان، جلد ۷ صفحه ۳۲۸.

۲- خانهٔ کعبه در زمان حضرت آدم علیه السلام ساخته شد و با طوفان نوح ویران گردید، سپس به دست حضرت ابراهیم و اسماعیل علیهم السلام تجدید بنا شد.

﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ * رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ * رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾^(۱).

و (نیز به یاد آورید) هنگامی را که ابراهیم و اسماعیل [علیهم السلام] پایه های خانه (کعبه) را بالا می بردند؛ (و می گفتند:) پروردگارا! از ما بپذیر که تو شنوا و دانایی * پروردگارا! ما را تسلیم فرمان خود قرار ده؛ و از دودمان ما امتی که تسلیم فرمانت باشند به وجود آور و طرز عبادتمان را به ما نشان ده و توبه ما را بپذیر که تو توبه پذیر و مهربانی * پروردگارا در میان آنها پیامبری از خودشان برانگیز، تا آیات تو را بر آنان بخوانند، و آنها را کتاب و حکمت بیاموزد و پاکیزه کند، زیرا تو توانا و حکیمی (و بر این کار قادری).

برخی از مفسران بر این باورند که دعای حضرت ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام با بعثت رسول الله ﷺ مستجاب گردید.

در آیه دیگری خداوند متعال می فرماید:

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾^(۲).

۱- سوره بقره، آیات ۱۲۹ تا ۱۲۷.

۲- سوره اعراف، آیه ۱۵۷.

همانها که از فرستاده (خدا)، پیامبر «امی» پیروی می کنند، پیامبری که صفاتش را، در تورات و انجیلی که نزدشان است، می یابند؛ آنها را به معروف دستور می دهد و از منکر باز می دارد.

و در آیه ای دیگر می فرماید:

﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى...﴾^(۱).

آیینی را برای شما تشریح کرد که به نوح [عَلَيْهِ السَّلَام] توصیه کرده بود و آنچه را بر تو وحی فرستادیم و به ابراهیم و موسی و عیسی [عَلَيْهِمُ السَّلَام] سفارش کردیم این بود که ...

با دقت در آیاتی که ذکر شد به خوبی در می یابیم که بعثت رسول مکرم اسلام ﷺ از سالها قبل و در تورات و انجیل بشارت داده شده و اوامری که از جانب خداوند به پیامبر ﷺ ابلاغ شده پیش از ایشان به انبیاء علیهم السلام گذشته ابلاغ شده بود.

مراد از تامّ بودن کلمه چیست؟

مراد از تام بودن کلمه یعنی رسیدن به مرحله بلوغ و دست یابی به مرحله نهایی دین؛ که عبارت است از طیّ مرحله به مرحله مدارج و پله های ترقی و رسیدن به مرحله اوج که در آن مرحله، نقصان مرتفع می شود. با بعثت

۱- سوره شوری، آیه ۱۳.

رسول خاتم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مدارج کمال یکی پس از دیگری طی شد تا دین خدا به مرحله کمال برسد. خداوند متعال در این باره می‌فرماید:

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُنِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ * هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (۱).

آنان می‌خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش سازند، ولی **خدا نور خود را کامل می‌کند** هر چند کافران خوش نداشته باشند * او کسی است که رسول خود را با هدایت و دین حق فرستاد تا او را **بر همه ادیان غالب سازد** هر چند مشرکان کراهت داشته باشند.

یهودیان بر اساس آموزه‌های دینی خود می‌دانستند پیامبری در آخر الزمان مبعوث خواهد شد که دارای کامل‌ترین و ناب‌ترین شرایع الهی و آسمانی می‌باشد. به همین دلیل در اطراف یترب (مدینه) سکنی گزیدند، تا جزء نخستین کسانی باشند که به پیامبر خاتم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ایمان می‌آورند؛ اما هنگام دعوت پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از در عناد، لجاج و حسادت در آمدند و علیه مسلمانان به مبارزه برخاستند و در نتیجه گمراه و تباه شدند.

اسلام پاسخ‌گوی نیازهای فکری و اجتماعی:

تا بدین جا به این مطلب رسیدیم که کلمه تامه الهیه دارای دو معیار

۱- سوره صف، آیات ۸ و ۷.

می‌باشد؛ نخست دست یابی و رسیدن به آخرین مرحله و درجهٔ صدق و یا به عبارتی دیگر دارا بودن بالاترین مرحلهٔ «حکمت نظری»؛ به این معنا که کلمهٔ تامّه (تشریحی)، دینی است که حاوی معارف بلند باشد و تمام نیازهای فکری بشر را بر آورده نماید و اندیشه بشریت را تا سر حدّ نهایی کمال ارتقاء دهد. ادیان و مذاهب پیامبران علیهم‌السلام گذشته علی رغم اینکه کلمهٔ (تشریحی) الهی بودند، اما کلمهٔ تامّه نبودند؛ زیرا پاسخ‌گوی تمام نیازهای فکری انسانها و جامعهٔ بشریت (تا پایان تاریخ) نبودند. خداوند متعال بر این ادّعا مهر تأیید زده و فرموده است:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾^(۱).

امروز دین شما را کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان آیین (جاودان) شما پذیرفتم.

معیار دیگر تامّ بودن کلمهٔ الله، رسیدن به بالاترین مرتبهٔ عدل می‌باشد؛ یعنی کلمهٔ تامّه تشریحی الهی باید در حدّ اعلی و به بهترین وجه، سعادت بشریت را تأمین نماید و تمام اجزاء دین به صورت نظام‌مند، پیوسته و در یک چارچوب منطقی برای بشریت سعادت آفرین باشد، که از آن به «حکمت عملی» تعبیر می‌شود.

مقام صدق یا شهود حقایق:

مقام صدق، مقام کشف و شهود جمیع حقایق، آن گونه که هست و بدون

۱-سورهٔ مائده، آیه ۳.

هیچ حجاب و پرده‌ای، می‌باشد. برای دستیابی به این مقام است که رسول الله ﷺ دست به دعا بر می‌دارد و از خداوند چنین طلب می‌کند:

«أَللَّهُمَّ أَرِنَا الْحَقَائِقَ كَمَا هِيَ»^(۱).

خداوندا! حقایق را آن گونه که هست به ما نشان بده.

کسی که به مقام صدق دست یافته باشد تمام هستی در نزد او منکشف است. در زیارت امام زمان (عجل الله فرجه الشریف) به ایشان این گونه درود و سلام می‌دهیم.

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَاطِرَ شَجَرَةِ طُوبَى وَسِدْرَةَ الْمُنْتَهَى»^(۲).

سلام بر تو ای نگاه کننده به درخت طوبی و به سدره المنتهی.

آنان که به مقام صدق رسیده‌اند با همین چشم سر همه عالم هستی را آن گونه که هست می‌نگرند و هویت و ماهیت تمام اشیاء در نزد آنان منکشف و روشن است. حجابی در برابر دیدگان آنان قرار ندارد و همه جهان آفرینش را آن گونه که خداوند متعال خلق کرده است می‌بینند و به سِرِّ و حقیقت اشیاء آگاه هستند.

دعای عرفه، نیایشی عارفانه:

اکنون که سخن در مقام صدق به اینجا رسید بسیار مناسب است که قدری

۱- عوالي اللئالی، جلد ۴ صفحه ۱۳۲.

۲- بحار الانوار، جلد ۹۹ صفحه ۱۱۷.

در مناجات عارفانه و عاشقانه سید الشهداء علیه السلام تأمل و دقت کنیم.

«كيف يستدلّ عليك بما هو في وجوده مفتقر إليك، أیكون لغيرك من

الظهور ما ليس لك حتّى يكون هو المظهر لك»^(۱).

خداوندا! چگونه با اشیایی که در وجود [و پیدایش] خود به تو

نیازمندند بر [وجود] تو استدلال شود؟! آیا غیر تو روشنایی و

ظهوری [وجود] دارد که تو آن را نداشته باشی، تا با آن ظهور بخواید

نمایانگر تو باشد؟

سید الشهداء علیه السلام در این نیایش، بیست و هفت مرتبه خداوند متعال را

مورد خطاب قرار می‌دهد. از نوع خطاب و مناجات ابا عبدالله علیه السلام در می‌یابیم که

ایشان در مقام حضور تام در بارگاه الهی هستند و هیچ حجاب و مانعی را بین خود

و خداوند متعال نمی‌بینند.

در این مناجات ابا عبدالله علیه السلام خداوند متعال را از دو دیدگاه مورد خطاب

قرار می‌دهد؛ گفتگوی نخست، از منت پذیری بنده آغاز می‌شود و با اعتراف به

علو، کرامت و عظمت خداوند متعال این فراز از نیایش پایان می‌یابد:

«یا مولای أنت الّذي أنعمت، أنت الّذي أحسنت، أنت الّذي أجملت، أنت

الّذي أفضلت أنت الّذي مننت، أنت الّذي أكملت، أنت الّذي رزقت ...

أنت الّذي عافيت، أنت الّذي أكرمت تباركت ربّي وتعاليت»^(۲).

۱- بحار الانوار، جلد ۹۵ صفحه ۲۲۵ و ۲۲۶ (دعای سید الشهداء علیه السلام در روز عرفه).

۲- بحار الانوار، جلد ۹۵ صفحه ۲۲۱ (دعای سید الشهداء علیه السلام در روز عرفه).

ای مولا و سرپرست من! توبه من نعمت دادی، توبه من نیکی کردی، توبه من زیبایی دادی، توبه من برتری دادی توبه من منت نهادی، تو [نعمت را] بر من کامل کردی، توبه من روزی دادی...، توبه من سلامت دادی توبه من کرامت بخشیدی تو پاک و منزّه و فرازمندی. در این فراز از نیایش ابا عبدالله علیه السلام می فرمایند: بارالها! همه چیز در دست توست. آن چه هست را تو به بندگان می دهی؛ منت، نعمت، کرامت، روزی، توفیق، کفایت، هدایت، عزّت، سلامت، آمرزش و یاری همه از آن تو و در دست توست، با این تعبیرات امام علیه السلام حقوق خداوند متعال بر گردن ما و قصور و کوتاهی بندگان را یاد آور می شوند.

گفتگوی دوّم را سیّد الشهداء علیه السلام، با اشاره به ظلم بندگان به نفس خود و احتیاج و نیاز آنان به بارگاه الهی آغاز می کند و با بیان جلال و عظمت حضرت حق، گفتگو را ختم می نمایند:

« لا إله إلا أنت ، سبحانك إني كنت من الظالمين ، لا إله إلا أنت ، سبحانك إني كنت من المستغفرين ، لا إله إلا أنت ، سبحانك إني كنت من الموحدين ... لا إله إلا أنت ، سبحانك إني كنت من المكبرين ، لا إله إلا أنت ، سبحانك ربّي وربّ أبائي الأولين »^(۱).

نیست خدایی جز تو، پاک و منزّهی، به راستی من از ستمگرانم،

۱- بحار الانوار، جلد ۹۵ صفحه ۲۲۲ (دعای سیّد الشهداء علیه السلام در روز عرفه). (با اندکی تغییر) و مفاتیح الجنان محدث قمی رحمته الله (دعای سیّد الشهداء در روز عرفه).

نیست خدایی جز تو، پاک و منزّهی، به راستی من از آمرزش خواهانم، نیست خدایی جز تو، پاک و منزّهی به راستی من از یکتا پرستانم، ... نیست خدایی جز تو، پاک و منزّهی به راستی من از تکبیر گویانم، نیست خدایی جز تو، پاک و منزّهی، پروردگار من و پروردگار پدران نخستین من هستی .

در این قسمت ابا عبدالله علیه السلام، نخست زبان به ضعف، ناتوانی، عجز، احتیاج و ستم بندگان در حقّ خودشان می‌گشایند و سپس در انتها اقتدار و قدرت خداوند متعال را در تربیت و پرورش کلمات تکوینی و تشریحی یادآور می‌شوند .

تناسبی زیبا در دعای عرفه:

در این مناجات علاوه بر معانی عمیق و ژرف عرفانی نکته ظریفی نیز به چشم می‌خورد. در این مناجات دوازده تهلیل^(۱) و دوازده تسبیح وجود دارد، به تعداد ماههای سال که دوازده ماه می‌باشد.

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾^(۲).

تعداد ماهها نزد خداوند در کتاب الهی، از آن روز که آسمانها و زمین را آفرید دوازده ماه است .

۱- تهلیل یعنی گفتن « لا إله إلا الله » .

۲- سوره توبه، آیه ۳۶ .

واز جمع تعداد تهلیل‌ها^(۱) و تسبیحها عدد بیست و چهار حاصل می‌شود که برابر با تعداد ساعات شبانه روز می‌باشد.

ذکر یونسیه و اثر آن:

گفتگوی دوّم ابا عبدالله علیه السلام با ذکر « لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين » آغاز می‌شود. این ذکر در لسان ادعیه و روایات معروف به «ذکر یونسیه» می‌باشد؛ زیرا هنگامی که حضرت یونس علیه السلام در کام نهنگ گرفتار شد با این ذکر خداوند متعال او را نجات داد.

﴿ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ * فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴾^(۲).

[خداوندا!] جز تو معبودی نیست، منزهی تو! من از ستمکاران بودم * مادعای او را به اجابت رساندیم و از آن اندوه نجاتش بخشیدیم، و این گونه مؤمنان را نجات می‌دهیم.

این ذکر آثار و خواص بسیار عجیبی دارد؛ از آن جمله اگر کسی این ذکر را با طهارت، حضور قلب، رو به قبله و بدون آنکه در میان آن سخنی بگوید چهار صد بار بخواند، خداوند متعال دعای او را مستجاب می‌کند و او را از غم و اندوه می‌رهاند. ذکر یونسیه، منتهای سیر همه کملین، اولیای الهی، واصلان و سالکان

۱- تهلیل یعنی گفتن « لا إله إلا الله ».

۲- سوره انبیاء، آیات ۸۸-۸۷.

الی الله می‌باشد. تمام کسانی که به مقاماتی در سیر و سلوک دست یافته‌اند از برکت و آثار این ذکر بوده است و این ذکر همیشه ورد زبان آنان بوده و لحظه‌ای از آن غفلت ننموده‌اند.

سید الشهدا علیه السلام آموزگار عارفان:

سید الشهدا علیه السلام در اوج و قلّه معرفت الهی قرار دارند و تمام اولیای الهی و سالکان طریق الی الله باید در مکتب ایشان زانو بزنند و درس عشق و معرفت بیاموزند، باشد که از برکت و نور قدسی آن حضرت بهره‌ای ببرند و توشه‌ای بیاندوزند.

در فراز دیگری از دعای عرفه سید الشهدا علیه السلام عرضه می‌دارند:

«أنت الَّذِي أشرقت الأنوار في قلوب أوليائك حتى عرفوك و وحدوك
وأنت الَّذِي أزلت الأغيار عن قلوب أحبائك حتى لم يحبوا سواك ولم
يلجؤا إلي غيرك»^(۱).

بارالها! تو نور [ایمان] را در دل‌های دوستانانت تاباندی تا اینکه تو را شناخته و به یکتائیت اقرار کردند. [بارالها!] تو بیگانگان را از دل‌های دوستانانت راندی تا غیر تو را دوست نداشته باشند و به کسی جز تو پناهنده نشوند.

در روز عاشورا هنگامی که فرزند برومند سید الشهدا علیه السلام حضرت علی اکبر علیه السلام

۱- بحار الانوار، جلد ۹۵ صفحه ۲۲۶.

از پدر اذن جهاد طلبید، حضرت علیه السلام بدون هیچ درنگی به او اجازه جهاد دادند^(۱). مسلماً تنها کسانی که فقط خداوند را می‌بینند و رضایت او را مد نظر دارند، آنی درنگ و صبر نمی‌کنند و دار و ندار خود را بدون هیچ چشم داشتی فدای محبوب و معبود حقیقی می‌کنند.

اگر در دل سید الشهداء علیه السلام به جز حبّ و دوستی خداوند، دوستی غیر او جای داشت هرگز نمی‌توانستند در آن لحظات سخت و سنگین عاشورا دست به چنین فداکاری عظیمی بزنند و صحنه‌هایی از عشق و شور بیافرینند که در تمام تاریخ بی نظیر است و خواهد بود.

یا ربی پرده از در و دیوار در تجلی است، یا اولوالبصار!

هیچ حجاب و پرده‌ای میان سید الشهداء علیه السلام و خداوند وجود ندارد. ایشان به جز خداوند، هیچ چیز دیگری را نمی‌بینند. ایشان به مقامی دست یافته‌اند که منتهای صدق و عدل می‌باشد در نتیجه «کلمة تامّة الهیة» شده‌اند و بین ایشان و این کلمه لحظه‌ای انفکاک و جدایی واقع نخواهد شد. سید الشهداء علیه السلام آثار و مظاهر این مقام را در مرحله عمل در صحرای کربلا به بهترین وجه نمایان کردند و درس ایثار، عشق و معرفت را به تمام جهانیان آموختند.

در روز عاشورا تمام ملائکه، جتیان و تمام قدرتهای عالم گرد آمدند که سید الشهداء علیه السلام را یاری دهند اما سید الشهداء علیه السلام به همه جواب رد می‌دهند و فقط رضایت محبوب را می‌نگرند و به محضرش عرض می‌کنند:

۱- اللهوف، صفحه ۶۷.

« صبراً على قضائك يا ربّ! لا إله سواك يا غياث المستغيثين »^(۱).

بارالها! صبر [می‌کنم] بر قضای تو، خدایی جز تو نیست، ای فریاد

رس گرفتاران!

حضرت ابراهیم علیه السلام نیز هنگامی که به سوی آتش نمرودیان پرتاب شد در میانه راه و در فراز آسمان جبرئیل او را ملاقات کرد و عرض کرد: « آیا خواسته‌ای داری »؟ حضرت ابراهیم علیه السلام در پاسخ فرمود: « آری، اما نه از تو »^(۲).

انشاء الله در جلسات آینده درباره یکی دیگر از مظاهر و کلمات تامّة الهیه و مصداق روشن آن، یعنی وجود مقدّس صاحب العصر و الزمان (عجل الله فرجه الشریف) که مصداق روشن کلمه تامّة باقیّه الهیه می‌باشند سخن خواهیم گفت.

« والسّلام علیکم ورحمة الله وبرکاته »

۱- موسوعة کلمات الإمام الحسین علیه السلام، صفحه ۶۱۵.

۲- بحار الانوار، جلد ۱۲ صفحه ۵.

خود آزمایی :

- ① از اینکه اهل آسمان به زیارت سید الشهداء علیه السلام می آیند چه نکته‌ای به دست می آید؟
- ② چه پیامبری، کلمه الله می باشد؟ به آیاتی از قرآن استناد نمایید.
- ③ چگونه حضرت عیسی علیه السلام کلمه خداوند گردید؟
- ④ دو امتیاز سید الشهداء علیه السلام نسبت به حضرت عیسی علیه السلام را توضیح دهید.
- ⑤ دو معیار کلام تام خداوند را توضیح دهید.
- ⑥ نظر مفسرین در مورد کلام تام خداوند را بنویسید.
- ⑦ کسانی که به مقام صدق دست یافته‌اند حقایق را چگونه می‌نگرند؟
- ⑧ گفتگوی نخست سید الشهداء علیه السلام در دعای عرفه با خداوند متعال چگونه آغاز و پایان می‌یابد؟
- ⑨ گفتگوی دوم سید الشهداء علیه السلام در دعای عرفه با خداوند متعال چگونه آغاز و پایان می‌یابد؟
- ⑩ نوع گفتگوی سید الشهداء علیه السلام با خداوند چه مطلبی را می‌رساند؟
- ⑪ برخورد سید الشهداء علیه السلام هنگام اجازه خواستن حضرت علی اکبر علیه السلام برای جنگ چگونه بود؟ این برخورد چه نکته‌ای را می‌فهماند؟
- ⑫ آثار و خواص ذکر یونسیه را بنویسید.

به سوی معرفت ۲۵

۲۶

هیچ حجاب و پرده‌ای میان سید
الشهدا علیهم‌السلام و خداوند وجود ندارد. ایشان
به جز خداوند، هیچ چیز دیگری را
نمی‌بینند. ایشان به مقامی دست یافته‌اند
که منتهای صدق و عدل می‌باشد در نتیجه
«کلمه تامه الهیه» شده‌اند و بین ایشان و
این کلمه لحظه‌ای انفکاک و جدایی واقع
نخواهد شد. سید الشهدا علیه‌السلام آثار و مظاهر
این مقام را در مرحله عمل در صحرای
کربلا به بهترین وجه نمایان کردند و درس
ایثار، عشق و معرفت را به تمام جهانیان
آموختند. (صفحه ۲۴ از همین جزوه)

www.yasrebi.ir

پست الکترونیک: info@yasrebi.ir

محل برگزاری جلسات:

کاشان: حسینیه مرحوم آیت الله یثربی رحمته‌الله

تلفن: ۴۴۴۳۳۴۳ - ۴۴۴۵۲۷۷ نمایر: ۴۴۴۹۹۳۳

به سوی معرفت ۲۵

۶